

Tromsø

9. februar 1988

Med forbehold om endringer

SPERRET til 9.2.88 kl 1830

Statsminister

Gro Harlem Brundtland

DEN POLITISKE OG ØKONOMISKE SITUASJON

I dag er det 580 dager til Stortingsvalget i 1989 - og 640 dager siden vår regjering overtok ansvaret - og en dobbelt oppgave: Å bringe landet ut av en økonomisk krise, samtidig som vi skulle snu en utvikling som på mange områder gikk i gal retning - etter 5 år med borgerlig politikk.

Parallelt med dette har vi rettet blikket framover og reist en bred debatt om hvordan vi skal løse de nye hverdagsoppgavene og sikre de viktigste verdiene inn i 90-åras Norge, gjennom frihetsdebatten - og åpent parti.

Vi har fått en utfordrende oppgave, i en vanskelig og uvant parlamentarisk situasjon. Vi må søke forståelse og oppslutning for nødvendige tiltak. Vi må si nei til mye, fordi den viktigste oppgaven er å sikre et nytt økonomisk fundament å bygge fremtiden på. Men det er også en inspirerende utfordring fordi det stiller så store krav til nytenkning og evne til reformer, både lokalt og sentralt. Arbeiderpartiets landsstyre vil derfor mobilisere til innsats og samarbeid for at vi i Norge skal skape mer, bruke mindre og fordele bedre!

Det er en viktig oppgave, fordi vi har så viktige verdier å kjempe for. Og vi har sett hvor fort de kan undergraves.

Nå som før er Arbeiderpartiet den eneste organiserte motkraft mot et samfunn der egeninteresser og særinteresser får dominere.

Det står sterke krefter mot oss. Det er også lett å spille på særinteresser og enkeltsaker og stimulere til en almen ansvarsfraskrivelse.

Det betyr at vår felles oppgave er desto viktigere. At vi må greie den jobben å være enda bedre veivisere. Og den jobben greier vi bare sammen.

La oss ikke glemme hva som var situasjonen da det igjen ble Arbeiderpartiets oppgave å bringe landet ut av en økonomisk krise:

Den borgerlige regjeringen hadde stått for andre prioriteringer, og vridd ressursbruken i samfunnet sterkere mot et økt privat forbruk og privat sektor, på bekostning av det generelle samfunnsansvar og utbygging av fellesgodene.

Det ble skapt større forskjeller i levekår, mellom grupper og landsdeler. De sosiale forskjellene ble større og inntekts- og formuesfordelingen skjevere. Fellsskap og samfunnsansvar ble svekket. Sentraliseringen økte og vi fikk en ny flyttestrøm fra distrikts-Norge.

Så var det da også først og fremst distriktene som sa fra ved valgene i 1983 og 1985 - om at denne utviklingen bar galt av sted.

- I eldreomsorgen var utbyggingen av viktige tilbud svakere dekket i 1985 enn i 1981 sett i forhold til antall eldre.

- Barnehageutbyggingen ble halvert.

- Det ble satset for lite på fornyelse og omstilling i næringslivet, mens pengeflytting og spekulasjon ble oppmuntret. Det førte til en utvikling man etterhvert følte uro over langt inne i finansmiljøene og høyrekreftenes egne rekker. Situasjonen kom helt ut av styring.

- Boligbyggingen sank dramatisk - og boligprisene skjøt i været. Drivkreftene var regjeringens politikk. Statsbankenes

rammer ble redusert - mens de private bankene fikk slippe utlånene løs. Prisreguleringer og takstordninger ble fjernet uten at noe annet ble satt i stedet.

Markedskreftene ble sluppet helt fritt i alle deler av boligmarkedet. Arbeiderpartiet var sterkt imot den linje som ble ført. Men hva sa folk flest? Vi må innrømme at protestene ikke var så store. De som bodde syntes nok det var fint å tjene 100 000 eller mer over natta. Men nå - når man oppdager at det er ens egne barn som skal betale regninger - kommer naturlig nok kravet om politiske tiltak. Det er blitt nødvendig å hjelpe de unge inn på det boligmarked som markedskreftene har stengt dem ute fra. Dette er en stor utfordring til oss alle, sentralt og lokalt. Det krever nye tiltak og en ny boligpolitikk, slik vi nå arbeider med.

Men her - som på andre områder - er situasjonen den at det som er gjort - ikke kan gjøres om. Dette til alvorlig ettertanke. Det koster å slippe høyre-kreftene til. De setter varige spor etter seg. De endrer hverdagens Norge.

Den økonomiske situasjonen vi var kommet i - var en følge av den politikk som var ført. Vi hadde hatt en helt uforsvarlig vekst i det private forbruket - 17% økning på to år. Mye var lånefinansiert.

Høyre som alltid har hevdet at vi må tjene pengene før vi bruker den, slapp løs et forbruk av penger som savner sidestykke, og som vi ikke hadde dekning for i landets produksjon. Det er dette vi nå må greie å rydde opp i!

Den politikken som var blitt ført utfordret et av våre viktigste politiske mål: En rettferdig fordeling.

Og det var da også fordelingspolitikken som var den grunnleggende årsak til regjeringsskrisen våren 1986.

Når vanskelighetene så kommer, er det noen som tror at vi i resten av denne perioden i stedet kan velge en tilværelse i opposisjon, med små problemer og høye galluptall. Men valget er ikke slik.

Uten vilje til å styre og til å prege utviklingen får vi et valg mellom to onder: Enten å støtte en borgerlig regjering - eller å gi et styrket Fremskrittsparti avgjørende innflytelse i norsk politikk.

Og det er ikke Arbeiderpartiets rolle og oppgave i det norske samfunn.

Når vi har noen motbakker, også politiske, er den viktigste årsak at ingen er glad for å måtte møte vanskeligheter. Særlig når det samtidig er noen som anfører at vanskelighetene ikke er der, og som anviser enkle og lettvinte svar.

Legg merke til at det ofte er de samme som for det første krever lavere rente - for det andre motsetter seg ønsket om et moderat lønnsoppgjør - og for det tredje er sterkest i kravet om bedre og flere offentlige tjenester.

Da har ikke vi noe annet valg enn å si at dette går ikke. Summen går ikke opp. Det er ikke mulig å få både i pose og sekk. Det har aldri vært Arbeiderpartiets politikk å gi folk inntrykk av det. Vår styrke har tvert imot vært at vi har sett sammenhengen mellom produksjon og velferd. Vi har skapt verdiene før vi har brukt og fordelt dem.

Hva er så sykdommen i norsk økonomi?

Vi har to hovedproblemer: Vi bruker mer enn det vi har dekning for - og kostnadene ved å produsere varer og tjenester i Norge stiger mye fortere enn i andre land.

Før 1985 hadde norske familier brukt 5-6 % mindre enn det de tjente. Resten ble spart. I 1985 og 1986 ble dette forandret. Da brukte man 5% mer enn det man tjente.

Og hva innebærer dette i kroner og øre? Jo, at det private forbruket økte med mellom 20 og 30 milliarder kroner i året.

Da oljeprisene så falt vinteren 1986, var problemene ikke lenger til å skjule. Det var oppstått store gap i utenriksøkonomien og mellom det vi tjente og det vi brukte.

Treparti-regjeringens linje ville ha betydd en ytterligere høyredreining. Den la opp til å dekke gapet ved å skjære kraftig ned på offentlig forbruk.

Vår holdning var at fordelingspolitikken måtte settes i folkus.

Vi vet hva Høyre-politikken fører til. Det er den samme oppskrift andre Vest-Europeiske land har brukt for å møte sine problemer: En politikk som betyr sosiale nedskjæringer og stor arbeidsledighet.

Det ville gitt enda større ulikheter og veltet byrdene over på den svakeste delen av befolkningen.

Vår oppgave er å lykkes med det sosialdemokratiske partier i mange land ikke greide - å gjennomføre den nødvendige økonomiske omstilling med utgangspunkt i våre verdier.

Det er en slik utvikling det var og er viktig for Arbeiderpartiet å forhindre. For hvor ville vi stått i 1989 hvis vi ikke hadde fått fire, men åtte års utvikling med utgangspunkt i høyre-dominerte verdier ?

Det må alltid være Arbeiderpartiets rolle å påvirke utviklingen så langt vi makter i tråd med våre programmer og verdier. Det må være oppgaven - også når oppgaven er tung og vanskelig. Det er i seg selv en inspirasjon og en utfordring. Vi må slåss for felles sak.

Da må vi ha helt klart for oss at det ikke finnes en sosialdemokratisk politikk som opphever den virkelighet landet befinner seg i: At vi bruker så mye mer enn vi skaper. Men det finnes en sosialdemokratisk politikk ut av problemene - og det er en slik linje vi har valgt.

Da jeg var i USA i fjor høst og fortalte at det private forbruket i Norge var økt med 17% på to år - kom en økonomiprofessor bort til meg etterpå og sa at jeg måtte vel ha ment 1,7%. - Vi er ute av tritt med resten av verden.

Hva ble de 17% brukt til ? Jo, mye gikk til forbruksartikler som dermed bidro til den sterke økningen i importen. Fra 1984-86 økte importen til Norge med 40% - mens eksporten bare økte 2%.

Det er nokså åpenbart at en slik utvikling ikke kan fortsette. Hvordan skal vi betale for det vi kjøper fra andre land - når vi ikke greier å selge like mye ? Vi er nødt til å redusere importen og øke eksporten - hvis vi skal sikre sysselsetting og velferd.

Vi har ingen muligheter for å nå frem, verken i praktisk politisk virksomhet, eller i forhold til folks forventninger og holdninger, hvis ikke denne virkeligheten blir en del av folks erkjennelse og hverdag.

For, grunnleggende sett føler vi oss trygge i dette landet, og har vanskelig for å tro at fare også kan true oss.

Når sannheten er at vi gjennomsnittlig bruker en månedslønn for mye - så er det mange som føler nær sagt det motsatte: At de kunne trenge en månedslønn mer. Men det betyr bare at det er noen som bruker enda mye mer.

Men problemet er ikke bare at vi har lånt oss til et forbruk vi ikke har inntekter til å bære. Det er også at vi her i landet har bevilget oss et høyere lønnsnivå enn det er grunnlag for. Vi har oppført oss som om vi er enda rikere enn vi er, og det har svekket vår konkurransevne, skapt inflasjon og høy rente. Det er denne onde sirkel vi nå må jobbe oss ut av.

Vi er helt avhengig av å konkurrere på et verdensmarked - der våre konkurrenter har et lavere lønnsnivå og en lavere prisstigning som gjør varer og tjenester billigere.

Avhengigheten av verden omkring oss ble tydelig demonstrert i fjor høst gjennom tilbakeslaget i internasjonal økonomi. Det ga seg uttrykk i det dramatiske fallet i

aksjekursene, gjennom lavere dollarkurs og lavere oljepris. Dette rammet oss påny - og det har gjort oppgaven med å rette opp norsk økonomi vanskeligere.

Vi har fått noen flere motbakker å gå. Vi står overfor en enda større utfordring.

Men det betyr ikke at vi skal miste pågangsmotet og optimismen. For vi har også sett resultater av det vi har gjort - og som mange har bidratt til. Det har vært klare forbedringer i norsk økonomi, og det er gjennomført reformer vi vet ikke ville kommet med en borgerlig regjering.

Vi har brukt det bildet at vi i år vil bruke en månedslønn mer enn vi har dekning for - 14 000 kroner pr inntektstaker. Dette gapet var enda større i 1986 - hele 24 000 kr. Vi er altså kommet et stykke på vei. Frem til våren og sommeren i fjor - ja, helt fram til oktober gikk utviklingen i riktig retning.

Det skapte også grunnlag for å regne med en lavere rente. Vi bidro til dette da vi fjernet tilleggsreservekravet for bankene samtidig som vi la fram statsbudsjettet for 1988.

Rentenivået var på vei ned da tilbakeslaget i internasjonal økonomi kom. Dette førte til at den positive utviklingen som var i gang, stanset opp.

Det høye rentenivået har vært ett av symptomene på at det var noe galt fatt i norsk økonomi. Det skyldes en utlånsvekst og et overforbruk som sprengte alle grenser og som ga store underskudd i utenriksøkonomien og en svekket tillit til norsk økonomi. Dette gjorde det tvingende nødvendig å holde et høyt generelt rentenivå for å sikre at utlandet var villige til å låne oss det vi trengte for å dekke underskuddet i utenriksøkonomien.

Den høye renten er et symtom på en skjev tilstand i vår økonomi. Det betyr at hvis vi går inn og gjøre noe med renten isolert sett, ja så slår skjevhetene ut på et annet område. For vi kan ikke bare sette ned renten og tro at alt annet skal bli som før, eller enda bedre.

Vi kan f.eks få lavere rente hvis vi skjærer ned 7-8 milliarder på statsbudsjettet, slik det er foreslått fra enkelte hold. Men hva ville det ført til? Jo, langt mer alvorlige konsekvenser for den enkelte. Det ville rammet viktige verdier og gitt større skadevirkninger for fordeling, sysselsetting og velferd.

Dessuten ville dette være å prioritere et økt privat forbruk framfor fellesgodene. Og det kan ikke være vår politikk i dagens situasjon.

Derfor sa Arbeiderpartiets landsstyre så klart fra at så lenge prisen for en lavere rente er en svekkelse av fellesgodene, så er den prisen for høy.

I stedet har vi sagt at vi må søke å skjerme de som trenger det aller mest, de unge i etableringsfasen. Og det er slike forslag vi har lansert, som et ledd i det inntektspolitiske samarbeidet.

Vi kan bare få til en varig og generell nedgang i renta ved å arbeide oss mot en balanse i norsk økonomi. Dette kan ikke Regjering og Storting klare alene. Alle må bidra til å nå dette viktige målet. Næringslivet og organisasjonene i arbeidslivet er også med på å påvirke priser og lønninger. Derfor er det bare gjennom et samarbeide vi kan legge grunnlaget for ny økonomisk vekst - og for en lavere rente.

Vi vil nå dette målet hvis vi holder fast ved den linje vi har fulgt siden regjeringsskiftet i mai 1986.

Vi valgte da å skjerme de sentrale velferdsoppgavene mot innstramminger og øke satsingen på de aller viktigste områdene. Vi valgte å stramme inn der hvor overforbruket hadde vært størst, i det private forbruket - og vi har kombinert det med viktige reformer i skattesystemet som har sikret større rettferdighet.

Det har vært ført en klar fordelingspolitikk, i samsvar med vår ideologi og våre programmer. Når det har vært mulig,

bekrefter det samtidig at stortingsflertallet slutter opp om andre verdier, etter at Høyre er ute av regjeringskontorene.

For å nevne ett eksempel: I skattepolitikken er det gjort mer på disse to årene - enn i de 17 foregående. Vi har nådd langt på et helt sentralt område, nemlig å få større rettferdighet når det gjelder rentefradragene. De som tjener mest har fått redusert verdien av sine fradrag fra 67 til 47% - mens de som tjener minst har fått noe større fordeler.

Det betyr at en med høy inntekt og 100 000 i rentefradrag i år vil betale 20 000 kroner mer av sine renter selv - enn han gjorde i 1986.

I tillegg har vi skjerpet aksjebeskatningen, redusert fradragene for privat pensjonsforsikring og endret distriktsskatteloven. Alt dette betyr at større byrder er lagt på dem med høye inntekter og med de største mulighetene til å utnytte smutthull og fradragmuligheter i skatteloven.

Svak vekst internasjonalt og sterk kostnadsvekst i Norge vil bety en enda vanskeligere situasjon for norsk næringsliv. Konkurransen for norske bedrifter er blitt enda hardere, både på bortebane og hjemmebane.

Men det betyr bare at det er blitt enda viktigere med fornyelse, produktivitetsvekst, sterkere innsats og nytenkning på alle plan. Det er blitt enda mer nødvendig å styre en større del av våre ressurser inn mot de konkurranseutsatte næringene. Det er blitt enda mer nødvendig å bringe kostnadsveksten i Norge ned på samme nivå som i andre land.

Arbeidsledigheten i Vest-Europa er nå omlag 11 prosent og den vil bli høyere. Det er disse landene som også har lav pris- og kostnadsutvikling, som norsk industri må konkurrere med og hevde seg overfor om vi skal sikre sysselsettingen.

Og vi skal greie den oppgaven uten omfattende arbeidsledighet. Men vi greier det ikke uten at vi får vekst i de eksportrettede virksomheter. Vi må flytte arbeidskraft over

fra bedrifter og næringer som ikke har framtidutsikter - til bedrifter og næringer vi kan satse på og leve av i framtida.

Situasjonen er den at vi lever av råvarer og produkter som krever mye arbeidskraft. 40% av industriarbeiderne er sysselsatt i bransjer hvor det produseres for mye - og mindre enn 30% er sysselsatt i bransjer hvor markedene vokser. Vi er med andre ord store på områder hvor markedet blir mindre - og små der markedet vokser.

Vi må øke innsatsen i forskning og utvikling - derfor har vi også satset så sterkt på det, selv om det har vært nødvendig generelt å stramme inn i økonomien.

Hvis vi ser på vår industri - i forhold til andre land - ser vi hvor liten del av industrien som i dag bygger på produkter som baserer seg på en betydelig forskningsinnsats. Og det er en slik industri vi i fremtiden må leve av - fordi det bare er den type produkter som kan bære det velferdsnivå vi ønsker å ha.

Vi må satse på fornyelse - ikke bare i det private næringsliv, men også i offentlig sektor. Det offentlige forvalter omlag halvparten av det vi skaper - og hver fjerde arbeidstaker arbeider i det offentlige. Da er det viktig hvordan offentlig sektor fungerer - ikke bare i forhold til sentrale velferdsoppgaver - men også i forhold til de muligheter næringslivet har.

Det er en sammenheng dere kjenner godt, her i en landsdel hvor samspillet mellom offentlig innsats, næringsmuligheter og velferd henger så sterkt sammen.

Offentlig og privat sektor må spille sammen, hvis vi skal lykkes - både når det gjelder utviklingen av et framtidsrettet næringsliv - og løsningen av sentrale velferdsoppgaver.

*

I tillegg til å satse sterkere på fornyelse, nytenkning og bedre produktivitet - må vi også bryte den lønns- og kostnadsveksten vi har.

På hele 80-tallet har vi hatt en prisstigning og en lønnsvekst som har vært sterkere enn de land vi konkurrerer med. Det har ført til at norsk næringsliv har tapt konkurransevne - og markedsandeler både ute og hjemme.

Derfor er det så avgjørende for utvikling i norsk økonomi å få til et inntektspolitisk samarbeid i vår som sikrer et forsvarlig opplegg. Vi må bryte kostnadsveksten og komme ned på det samme nivå som i de land vi konkurrerer med.

Vi taper alle på at det blir høy prisstigning og høyere lønnsvekst. For å ta et eksempel: 8% lønnstillegg og 8% prisstigning, gir nullresultat for den enkelte. Hvis tallene i stedet var 3% ville landets konkurransevne blitt klart styrket - uten at den enkelte hadde tapt på det.

Når situasjonen nå er at mange må gå noe ned i kjøpekraft, blir det enda mer opplagt at vi må ned på de lave tall, både når det gjelder lønnstillegg og prisstigning. Derfor satser vi så sterkt, sammen med fagbevegelsen på å legge grunnlaget for et forpliktende inntektspolitisk samarbeid.

Jeg så at en tillitsmann i Oslo nylig sa fra at han ikke ville være med å vise den nødvendige moderasjon ved vårens inntektsoppgjør. Og begrunnelsen var denne: "Det er ikke vanlige arbeidsfolk som skal bære Norge ut av krisa".

Jeg må spørre, hvem er det da ? Det store flertall i dette landet vil med rette oppfatte seg som vanlige arbeidsfolk. Hvor hadde vi da stått i dag - hvis det var dette som hadde vært arbeiderbevegelsens holdning i tidligere krisetider ?

Hvis ikke vi tar ansvaret og gjør jobben, ja da slipper vi til andre krefter, som har andre mål og verdier. Og ingen må tro at det vil være en bedre løsning for "vanlige

arbeidsfolk". Det har ikke vært tilfelle i andre europeiske land - og det vil det ikke være i Norge heller.

Utviklingen i retning av mindre fellesansvar og økt vekt på gruppeinteresser, gjør riktignok oppgaven tyngre, men desto viktigere. Hvis ikke arbeiderbevegelsen i denne situasjonen makter å holde oppe samfunnsansvaret og ansvaret for helheten, hvem skal da kunne greie det ?

*

Fram mot 1989

Samtidig som vi står midt oppe i den vanskelige og viktige oppgaven regjeringsansvaret innebærer, har vi i partiet reist en bred debatt om perspektivene fremover. Frihetsdebatten har allerede gitt viktige impulser også til den fornyelse som er nødvendig for å komme ut av den økonomiske krisen.

Denne debatten må vi føre, men vi må heller ikke forsømme debatten om de helt dagsaktuelle problemene. For hvis vi ikke greier å skape forståelse for de rammer vi faktisk arbeider innenfor og som er blitt så dramatisk endret siden vi la våre programmer i 1985 - ja, da vil vi heller ikke greie oppgaven i 1989. For ved den korsveien vil det være de resultater vi kan vise til i norsk økonomi som blir avgjørende for den tillit vi vil få.

Derfor må vi greie den oppgaven, samtidig som vi kan vise vei fremover.

De svar vi gir er også samtidig nødvendige deler av en reformpolitikk som peker ut av den aktuelle krisen. For de aktuelle problemene er ikke bare en kortvarig skjærsild som fører oss tilbake til de lykkelige 60-årene, som mange knytter så nostalgiske minner til.

Det går ingen vei tilbake til det som var - det går bare en vei fremover mot noe nytt. Og den veien blir preget av omstilling, fornyelse og krav til politisk innsats.

Hva var det forresten vi lykkes så godt med tidligere - og som vi av og til ønsker oss tilbake til? Var ikke den en utvikling som sikret oss nye muligheter, økt livskvalitet og større frihet? Det er det som også må være målet fremover, som kjernen i en sosialdemokratisk politikk for 90-årenes Norge.

Da må vi erkjenne at oppgavene er andre. Folks hverdagsproblemer er annerledes. De krav vi stiller til livsstandard er annerledes. Derfor må også våre løsninger bli annerledes, hvis vi skal nå våre mål.

Arbeiderpartiets styrke har vært den nære kontakt vi har hatt med brede folkegrupper. Det har gjort Arbeiderpartiet til et redskap for en bedre hverdag for folk flest. Vi tar mål av oss til å være den dominerende kraft i omformingen av samfunnet også de neste årtier. Da må vi bevare den nære kontakt vi har hatt med folks hverdagsproblemer.

I Apent Parti reiser vi disse utfordringene, som henger så nøye sammen med våre politiske oppgaver fremover. Arbeiderpartiet skal også i fremtiden være det viktigste redskap for vanlige mennesker i vårt land for å øve politisk innflytelse over sin egen hverdag og fremtid.

Avslutning

Til slutt: Vi har alle en jobb å gjøre. Det er bare samhold som gir politikken styrke. For Arbeiderpartiet er det et dårlig alternativ å gi Høyre og Fremskrittspartiet større innflytelse i den norske samfunn.

Vi må aldri oppgi det kravet til vår politikk at den skal kunne gjennomføres. Det er ikke vår tradisjon å velge å prate oss vekk fra virkeligheten. Vår oppgave er å påvirke samfunnsutviklingen i tråd med våre verdier. Vi skal bringe landet ut av en økonomisk krise - samtidig som vi skal utforme en politikk for 90-års Norge.

Den jobben er ikke noe ork, men en utfordring. En utfordring til oss alle, på vegne av vårt parti og de verdier og mål vi står for og kjemper for!